

МІЖНАРОДНИЙ ФОНД «ВІДРОДЖЕННЯ»: СТИСЛИЙ ЗВІТ ЗА 2011 РІК

Міжнародний фонд «Відродження» продовжує відкрито звітувати про свою діяльність у 2011 році, спрямовану на виконання його місії — сприяння становленню відкритого, демократичного суспільства в Україні. Ми здійснювали грантову й експертну підтримку проектів від неурядових організацій, аналітичних центрів, шкіл, будинків культури, бібліотек, благодійних фондів тощо. До багатьох значущих ініціатив долучилися представники різних гілок та органів влади й місцевого самоврядування. 2011 року Фонд лише грантів надав на суму близько 62 мільйонів гривень, які отримав від Інституту Відкритого Суспільства (з кінця минулого року — Фондації Відкритого Суспільства, Нью-Йорк) і його Засновника Джорджа Сороса.

Фонд завершує окрему Антикризову гуманітарну програму, започатковану у 2009 році за рекомендацією Засновника Фонду. Лише у 2011 році програма, спрямована на підтримку тих верств населення України, які найбільше постраждали від фінансової кризи, надала грантів на суму більше 10 мільйонів гривень. Звіт за підсумками її діяльності буде опубліковано окремо.

Минулий рік був складним для здійснення місії Фонду. Централізація влади, якої вдалося досягти ціною значних виконавчих зусиль і водночас наступу на демократичні свободи, не приніс вичіпних результатів у здійсненні необхідних, гучно проголошених реформ. Низька довіра до влади (а отже, й до реформ) не означає значного зростання довіри до опозиції. Порівняно з 2010 роком стан справ у сфері демократії й верховенства права не покращився. Європейські та міжнародні структури відзначають негативну динаміку в цій сфері. Все це стало на заваді підписанню Угоди про асоціацію з ЄС, принципово важливої для внутрішніх перетворень та європейської інтеграції України.

Спроби владної команди покращити ситуацію шляхом ініціювання й ухвалення назрілих законопроектів у сфері доступу до публічної інформації, судочинства, ЖКГ тощо, оживлення

Підтримка демократії та реформ

Гостра ситуація у сфері захисту прав людини й демократичних свобод в Україні 2011 року вимагала неупередженої об'єктивної оцінки. Правління Фонду підтримало експертів авторитетної правозахисної організації Freedom House, які підготували звіт «Бачи на стілох. На захист демократії в Україні» (http://www.irf.ua/files/ukraine/irf/freedom_house_ukr.pdf). Звіт позначив наміри влади (і деякі реальні кроки) щодо здійснення необхідних реформ, її декларації щодо європейського вибору. Водночас фахівці звернули увагу на негативні тенденції — концентрацію влади та відсутність стримувань та протрав у системі влади, вибіркові судові переслідування, брак реальної боротьби з корупцією. Найвищі посадовці, в тому числі й Президент України, заявляли про необхідність врахування висновків звіту.

У 2011 році в Україні потреба проведення реформ обговорювалася на різних рівнях. Однак розуміння загальнонаціональної мети, суті і змісту дійсно необхідних реформ як суспільством, так і владою залишає бажати кращого. Правління Фонду підтримало роботу експертів провідних аналітичних центрів з підготовки видання «*Нова влада. Вислови модернізації*» (www.irf.ua/files/ukr-programs/irf/modernization_final.pdf). До роботи долучилися більше 40 провідних експертів у галузях політичних наук, права, економіки, соціальної політики, екологічної політики, освіти, культури тощо. Запропоновано програму реальних перетворень українського суспільства у політико-правовій, безколективній, гуманітарній сфері, у сфері громадянського суспільства. Критично проаналізовано дії нинішньої влади у ключових сферах суспільного життя — державному управлінні, економіці, зовнішній політиці, гуманітарній сфері. Один з головних висновків звіту — заявлені урядом модернізаційні реформи неможливі без демократизації суспільства та влади. Концентрація державної влади в Україні, досягнута шляхом порушення демократичних принципів, не стала інструментом необхідних країні реформ.

Європейська інтеграція України (Європейська програма Фонду)
2011 року в центрі суспільної уваги була криза у відносинах між Україною та ЄС, викликана погіршенням стану демократії та верховенства права в Україні. Це поставило під питання перспективу підписання та ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, чотирирічні переговори щодо якої було успішно завершено. Фонд в цілому та його Європейська програма активно сприяли консолідації громадськості щодо цього питання. Громадські організації України висловилися за якнайшвидше парафуння й оприлюднення тексту Угоди, щоб українське суспільство могло ознайомитися з її перевагами. Водночас громадські організації закликали українську владу гарантувати реалізацію своїх євроінтеграційних зобов'язань щодо верховенства права та незалежності судочинства, створити належні умови для діяльності опозиції, а також забезпечити чесні й вільні вибори.

Безпрецедентною подією став Форум громадянського суспільства «Саміт України — ЄС 2011: громадянський вимір» 19 грудня 2011 року за участю Президента Європейської Ради Германа ван Ромпея та Президента Європейської Комісії Жозе Мануеля Барозу. Цей захід організувала Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного Партнерства за підтримки Європейської програми. Сам факт його проведення став чітким сигналом про визнання українського громадянського суспільства важливим партнером для ЄС. Під час виступу на Форумі Герман ван Ромпей підкреслив, що активне й організоване громадянське суспільство принципово важливе для повноцінної та стабільної демократії європейського зразка. За словами Жозе Мануеля Барозу, відкритий громадський моніторинг і надалі буде надійним інструментом для ЄС у процесі оцінки реформ в Україні.

Інструментом такого моніторингу є *Індекс Європейської інтеграції країн*

Східного Партнерства

Це дослідження, яке ініціювала програма, щорічно оцінює процеси європейської інтеграції в Україні, Молдові, Білорусі, Грузії, Вірменії й Азербайджані. Порівняння досягнень цих країн допомагає інституту ЄС запроваджувати оцінювання європейських принципів «більше за більше» (більше підтримки й залучення у відповідь на здійснення реформ). Наприкінці року було оприлюднено дані пільного видання Індексу. Результати свідчать: Україна, яка колись вважалася флагом Європейської політики суспільства, нині за багатьма показниками поступається Молдові та Грузії. Незважаючи на відносну розвиненість зв'язків із ЄС, Україні не вдалося досягнути значних результатів у наближенні до стандартів Євросоюзу (eu.prostir.ua/view/250953.html).

Про це ж свідчать і дані незалежного моніторингу виконання *Порядку денного асоціації Україна — ЄС (ПДА)*, який здійснював Консорціум провідних українських аналітичних центрів (eu-ukraine.blogspot.com). Більшість пріоритетів (70 із 78), які передбачав ПДА на 2011—2012 роки, нині перебувають у стадії виконання. Суттєвого прогресу досягнуто лише щодо близько 20 пріоритетів — переважно в безколективній, економічній, торговельній сферах та в контексті зовнішньої лібералізації. Загалом українська сторона реалізує пріоритети ПДА вкрай нерівномірно.

Важливим успіхом України стала досягнута наприкінці 2011 року принципова домовленість про внесення змін до чинної Угоди про спрощення оформлення віз між Україною та ЄС. Уже цього року має бути здійснено частку багаторазових доз, строків віз і розширено список пільгових категорій для отримання безколективних віз (серед інших там мають бути і представники громадських організацій). Значною мірою цей успіх став можливим завдяки багаторічному моніторингу та громадському любованню з боку підтриманої Фондом ініціативи «Європа без бар'єрів» (www.novisa.com.ua).

Громадянське суспільство та належне врядування

Проведення ефективного громадянського моніторингу дій влади та розвиток локальної демократії належали до пріоритетів програми «Посилення впливу громадянського суспільства» (з 2012 року — «Громадянське суспільство та належне врядування»). Наприкінці року уряд України долучився до нової міжнародної ініціативи «Партнерство Відкритий Уряд». Це передбачає виконання Україною зобов'язань у сфері прозорості державного управління, зокрема через залучення громадськості, боротьбу з корупцією та розвиток електронного врядування. Уряд підготував національний план дій для імплементації цієї ініціативи. Програма підтримала проект Творчого об'єднання «ГОРО» з метою залучити громадськість до публічного обговорення плану, вироблення та любовання пропозицій до нього (toro.org.ua/ogp/).

Минулого року Громадські ради при органах публічної влади почали працювати у новому складі. Незважаючи на те, що вони формувався за новим, більш демократичним принципом, забезпечити їх ефективну діяльність вдалося далеко не скрізь. Значною мірою це було зумовлено тим, що до складу громадських рад потрапило чимало нових громадських діячів, які раніше не мали досвіду роботи в подібних консультативно-дорадчих органах. Саме тому програма на засадах відкритого конкурсу підтримала низку навчальних заходів для учасників громадських рад при органах влади в регіонах.

Ми продовжували підтримувати діяльність об'єднань співласників багатоквартирних будинків (ОСББ) і органів самоорганізації населення (ОСН), зокрема через розвиток *Ресурсних центрів для ОСББ й ОСН*. Нині такі центри діють у Дніпропетровську, Павлограді (Дніпропетровська область), Луганську (2), Львів, Луцьку, Ізмаїлі (Одеська область), Ужгороді, Одесі, Запоріжжі, Миколаєві, Кіровограді, Сумах і Кременчуці (Полтавська область). Аналогічні центри найближчим часом буде створено в Мелітополі (Закарпатська область) і Ірпіві (Львівська область). Вони надають консультаційну, методичну й організаційну підтримку ОСББ й ОСН, готують інформаційні

діяльності громадських рад при органах влади різних рівнів системно не вирішують завдань реального залучення громадян до здійснення реформ. Так само повноцінна участь представників неурядових організацій і незалежних аналітичних центрів у прийнятті державних рішень на всіх рівнях, а також подальший громадський контроль за їх виконанням не можуть бути заміннені запрошенням окремих представників громадськості до комісії та асамблей як дорадчо-рекомендаційних утворень при Президенті України.

Потреба оновлення країни та створення дієвої демократії на протигау авторитаризму й популізму стає очевидною для дедалі ширшого кола свідомих своїх прав громадян. Розвиваються наявні й виникають нові громадські ініціативи, спрямовані на загальну мету — отримати чесну, некорумповану, підзвітну громадськості та відповідальну політичну й виконавчу владу на всіх рівнях. Більш дієвими з погляду донесення до влади власних вимог стали не традиційні політичні партії, а громадські рухи — студентські, приватних підприємців, «чорнобильські» тощо. Дедалі активнішими стають запартійні громадські ініціативи, рухи в соціальних мережах. «Лакмусовим папірцем» для рівня демократії в Україні стануть цьогорічні вибори до Верховної Ради. Незалежно від їх результатів, лише вільні і чесні вибори зможуть дати нашій країні видимий шанс на європейський шлях розвитку. Досягнення цієї мети є чинником консолідації для багатьох громадських організацій.

На цьому соціально-політичному тлі Фонд продовжує свою діяльність, спрямовану на вирішення проблем, означених вище та висвітлених далі у звіті. Повну інформацію про всі підтримані Фондом проекти й ініціативи ви можете знайти на нашому сайті www.irf.ua.

Євген БИСТРИЦЬКИЙ,

Виконавчий директор Міжнародного фонду «Відродження»

розпоряджатися своїм майном,

захистити себе від свавілля недобросовісних роботодавців, а також використувати наявну систему соціальної захисту (pravo.prostir.ua).

Недотримання прав громадян правоохоронними органами є іншою гострою проблемою у сфері прав людини в Україні. Лише 2011 року 35 людей пішли за життя під час перебування у приміщеннях органів внутрішніх справ. Ці дані збирала Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів (УМДПЛ). Восени 2011 року ця організація провела кампанію «Міліція під контролем». Моніторинг, здійснений УМДПЛ, засвідчив: працівники патрульних служб часто незаконно проводять обшук й огляди громадян. Найчастіше відзначають перевиршення встановлених законодавством максимальних строків перебування в підрозділах міліції та утримування в кімнатах для затриманих і доставлених, які не відповідають належним умовам. Безідеї заступники прокурора спортивних заходів, протиправні затримання автомобілів, порушення прав водіїв і пред'явлення їм безідеїдних звинувачень — ось далеко не повний перелік порушень, виявлених у роботі Державтоінспекції. Не завжди надають належну допомогу громадянам і дільничні інспектори. З матеріалами кампанії можна ознайомитися на веб-сайті УМДПЛ (umdpl.info).

Програма підтримала 13 громадських ініціатив у різних регіонах України, спрямованих на забезпечення доступу до публічної інформації (формування тарифів на житлово-комунальні послуги, використання коштів державного бюджету на місцевих бюджетах, розподіл земельних ділянок, інформація про доходи посадовців осіб, архівна інформація тощо). Однією з помітних ініціатив стало продовження кампанії, яку організував Східноукраїнський центр громадських ініціатив. Незважаючи на зобов'язання органів місцевого самоврядування оприлюднювати генплани населених пунктів на офіційних веб-сайтах, доступ громадськості до основного документа, що визначає план розвитку міста, досі обмежено грифом «Для службового користування» (ДСК). Проект нових державно-будівельних норм, який пропонує Міністерство регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ, також не дає доступу до повної версії генпланів. За результатами чергових заходів кампанії Міністерство висловило свою готовність виступити ініціатором щодо зняття грифу ДСК з генеральних планів міст.

В умовах відсутності в Україні цілісної державної антидискримінаційної політики вперше за підтримки програми вдалося сформулювати широке експертне середовище — *Коаліцію з протидії дискримінації*, що об'єднала понад 20 громадських організацій, які представляють основні дискриміновані соціальні групи (antidi.org.ua). Коаліція надаватиме правову допомогу, у тому числі захист прав у суді, особам, що постраждали від дискримінації в різних сферах, а також проводитиме інформаційно-просвітницькі заходи в регіонах України.

Сприяння реформам у галузі освіти

2011 рік в освіті України позначився спробами Міністерства освіти й науки, молоді та спорту впровадити низку реформ. Наміри ухвалити новий закон «Про вищу освіту» викликали серйозні дискусії серед експертів. При цьому рівень діалогу профільного Міністерства з громадськими організаціями залишався незадовільним.

Упродовж 2011 року Освітня програма налагодувала роботу експертної мережі з моніторингу й оцінювання освітньої політики в Україні. Експерти Центру освітнього моніторингу (centromonitor.org) за підтримки Програми забезпечили незалежний громадський моніторинг змін у дошкільній, загальній середній, позашкільній, професійно-технічній і вищій освіті, їх відповідності чинному законодавству й практикам, усталеним у країнах Європейського Союзу. Було вироблено конкретні пропозиції до важливих для стаю сфери освіти документів, зокрема, проектів закону

«Про вищу освіту», змін до законодавства про дошкільню освіту, проекту *Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012—2021 роки*, проекту Умов прийому до вищих навчальних закладів України у 2012 році тощо.

2011 року програма традиційно підтримала незалежний громадський моніторинг вступу до вищих навчальних закладів. Основну увагу було зосереджено на чинниках, які порушували рівність можливостей абітурієнтів і могли вести до корупції. Комітет виборців України та мережа «Опора» провели спостереження за ходом вступної кампанії у всіх регіонах України. Кампанія спостереження інформації про основні ризики під час вступу до вищих та способи відновлення порушень прав абітурієнтів. Експерти висловлювали застереження щодо зменшення ролі ЗНО при вступі, необуритованого розподілу місць на державовлення, належної функціонування системи «Електронний вступ», непрофторної роботи приміщальних комісій (у тому числі під час зарахування абітурієнтів), небажання профільного Міністерства вести діалог із вищими та громадськістю.

Громадське здоров'я

«Кожна мить життя — безцінна!» Під таким гаслом у жовтні пройшов *Всеукраїнський тиждень з нагоди Всесвітнього дня паліативної допомоги*. У Києві та в 15 регіонах за підтримки Програми «Громадське здоров'я» відбулися зустрічі з медиками, круглі столи, фотоконкурси та благодійні акції. Громадські організації привернули увагу суспільства до складної й часто замовчуваної проблеми — захисту прав невиліковно хворих людей на гідне завершення життя. Щороку в нашій державі помирає 700 тисяч українців. 500 тисяч із них потребують паліативної допомоги. Серед них — онкохворі, літні люди, хворі на СНІД, цукровий діабет, туберкульоз та інші невиліковні хвороби. Хоспісів та кваліфікованого персоналу в Україні катастрофічно не вистачає.

Іншою проблемою є відсутність належного знеболення для невиліковно хворих. Україна — єдина країна Європи, де для знеболення досі використовують лише ін'єкційний морфін. Пацієнтам доводиться терпіти біль, якого завдає хвороба, і біль, спричинений ін'єкціями. На цю проблему звернули увагу й міжнародні правозахисники, зокрема авторитетна організація Human Rights Watch.

У грудні 2011 року за ініціативи Фонду та Фондації Відкритого Суспільства (Нью-Йорк) стартувала кампанія «StopBil». На думку її ініціаторів, поліпшити страждання людей, хворих на рак та інші серйозні хвороби, допоможе рестрація в Україні перального морфіну та зміна застарілої, вкрай ускладненої неоприбутими запобіжними нормами законодавства, що фактично позбавляє людей доступу до знеболювальних препаратів (www.stopbil.in.ua).

Безкоштовним тестуванням і поширенням інформаційних матеріалів у восьми регіонах країни було відзначено *Весесміий день боротьби з вірусним гепатитом*. За сприяння Програми низка НУО, які долучилися до заходів, збірало понад 1 000 підписів під петицією, що закликає державу ухвалити Національну програму боротьби з вірусним гепатитом та виділити кошти на діагностику й лікування (faghepatitis.blogspot.com/2011/07/28.html).

Гострою проблемою залишається не тільки виділення коштів, а й необхідність виробити державну політику щодо зменшення вартості лікування, яка на сьогодні становить понад 150 000 грн. за один курс.

Програма сприяла виходу в світ ресурсного посібника «Охорона здоров'я та права людини» (healthrights.org.ua/dfa-juristiv/praktichni-posibnik), що є подією для фахових юристів, правозахисників, адвокатів, викладачів і студентів, які опановують медичне право. Підтримана школа за прав людини в охороні здоров'я для адвокатів і правозахисників дала додатковий правовий інструментарій для практичної діяльності та сприяла обміну досвідом.

Завдяки роботі Програми зроблено значний крок для забезпечення права пацієнтів на доступ до життєво необхідного лікування. Минулого року Міністерство охорони здоров'я видало наказ щодо безперервності лікування замісної підтримувальної терапії (ЗПТ) в містах обмеження та позбавлення волі.

За сприяння Програми у 2011 році було створено *Всеукраїнську правозахисну мережу*. Вона об'єднала юристів та адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу вразливим групам населення — людям, які вживають наркотики, пацієнтам ЗПТ, людям, що живуть з ВІЛ. Кваліфіковані правові консультації дали змогу суттєво розширити доступ до замісної терапії для вказаних груп населення (pravo.prostir.ua).

Утвердження толерантності та права національних меншин

Важливим пріоритетом Фонду є поширення толерантності в українському суспільстві. Чинником формування в людини толерантного ставлення до Іншого є насамперед освіта. 2011 року Освітня програма

підтримала проекти, спрямовані на створення шкільних підручників з історії на засадах толерантності для подолання етнічних стереотипів серед учителів і вчителів, а для освітан і школярів було проведено кілька заходів, присвячених вихованню толерантності в молодого покоління.

За підтримки Програми «Посилення впливу громадянського суспільства» у Криму організація «Топ-Кая» (top-kaya-crimea.blogspot.com) створила *Центр толерантності та добросусідства*, виходить інформаційний бюлетень «Разом на рідній землі», здійснює моніторинг «мови вороженець» у ЗМІ. На Буковині проведено навчання для журналістів з збалансованого висвітлення етніціональних відносин, розпочато щотижневий телевізійний рубрику, присвячену міжетнічній толерантності, а також організовано семінар для посадовців, присвячений подоланню стереотипів і упереджень. Антикризова гуманітарна програма Фонду підтримала літні табори для дітей різних національностей, які сприяли вихованню міжнародної та міжконфесійної толерантності та формуванню настанов на мирне співжиття.

Фонд підтримує громадські організації ромів, сприяє інтеграції цієї спільноти в українське суспільство. Пріоритети програми «Рома України» передбачають навчання ромських студентів (торік 91 студент отримав стипендію), покращення ситуації з працевлаштуванням ромів, надання можливості отримати належну медичну допомогу.

Торік програма започаткувала новий напрям — «Активізація ромської молоді для роботи в громаді». Було проведено навчання з написання проектів, а після того — конкурс мінігрантів для ромської молоді України. У межах конкурсу було підтримано 11 проектів молодіжних організацій та ініціативних груп.

Міжнародне партнерство громадських організацій

Проекти, які підтримує Програма «Схід-Схід: партнерство без кордонів», є елементами ширших громадських ініціатив. Програма спрямовувала свої ресурси на посилення адвокатських і експертних можливостей громадських організацій через обмін міжнародним і вітчизняним досвідом громадської взаємодії, сприяння реформам і вирішення соціальних проблем. Зокрема, 2011 року започатковано комплексну ініціативу «Міст реформ», спрямовану на просування демократичних перетворень в Україні та сприяння її європейській інтеграції.

Проект «*Експертна закордонна трансформація*» дав змогу провести експертні дискусії за участю фахівців із Чехії, Словенії, Словаччини, Румунії, Болгарії, Сербії, Туреччини, Грузії, Молдови, Азербайджану. У ході проекту було розроблено пропозиції щодо вдосконалення державної політики України в таких сферах, як діяльність громадських організацій, освітня політика, державні закупівлі й тендери, первинна медицина, культура та молодіжна політика (openukraine.org.ua/programs/dialogue/ste).

ПРОЕКТИ, ПІДТРИМАНІ У 2011 РОЦІ МІЖНАРОДНИМ ФОНДОМ «ВІДРОДЖЕННЯ»

ЗАГАЛЬНА СТАТИСТИКА

Загальна кількість проектів:	665
Загальна сума:	61 642 676 грн.
Загальна кількість організацій:	449

РОЗПОДІЛ ВИТРАТ ЗА НАПРЯМАМИ ДІЯЛЬНОСТІ

Програма	Кількість проектів	Сума, грн
Програма «Посилення впливу громадянського суспільства»	115	12 748 347
Європейська програма	58	6 439 572
Програма «Схід-Схід: партнерство без кордонів»	53	3 206 435
Програма «Верховенство права»	103	12 237 126
Програма «Засоби масової інформації»	34	3 568 736
Освітня програма	28	3 260 991
Програма «Рома України»	31	2 534 462
Програма «Громадянське здоров'я»	80	7 256 620
Антикризова гуманітарна програма	163	10 390 387
ВСЬОГО	665	61 642 676

ВИТРАТИ У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Регіон	Кількість проектів	із них — всеукраїнських	Сума, грн.	із них — всеукраїнських, грн.
АР Крим	21	4	1 465 895	214 690
Вінницька обл.	16	3	1 161 846	625 280
Волинська обл.	24	2	1 881 619	290 000
Дніпропетровська обл.	21	3	1 276 910	307 000
Донецька обл.	38	7	2 853 084	988 174
Житомирська обл.	2	0	111 100	0
Закарпатська обл.	39	3	1 997 297	307 184
Запорізька обл.	8	0	367 540	0
Івано-Франківська обл.	17	4	1 376 305	550 838
м. Київ	168	114	20 795 084	17 337 587
Київська обл.	7	3	965 300	271 500
Кіровоградська обл.	10	3	1 634 451	1 195 530
Луганська обл.	31	7	2 216 306	662 805
Львівська обл.	41	17	3 602 063	1 964 422
Миколаївська обл.	12	5	869 765	232 573
Одеська обл.	23	1	1 645 879	590 565
Полтавська обл.	19	4	1 240 740	395 975
Рівненська обл.	4	0	957 995	0
м. Севастополь	4	1	469 840	120 000
Сумська обл.	12	1	654 610	68 955
Тернопільська обл.	8	1	470 897	70 000
Харківська обл.	30	9	3 292 514	1 438 050
Херсонська обл.	14	3	1 184 371	376 540
Хмельницька обл.	12	0	1 541 893	0
Черкаська обл.	4	0		